

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology
ISSN: 2147-8171
Cilt / Volume: 5 • Sayı / Issue: 9 • Sayfa / Pages: 109-134.

Karacalarlı Bacı Sultan'da (Zehra Şahbaz) Öze Dönüş

The Return to the Self in Bacı Sultan (Zehra Sahbaz) of Karacalar

Doç. Dr. Kamil SARITAŞ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Eskişehir Osmangazi University, Theology Faculty
saritaskamil@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-4420-3881

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 26.10.2018
Kabul Tarihi / Accepted : 20.12.2018
Yayın Tarihi / Published : 31.12.2018
Yayın Dönemi / Season : Aralık / December

Atıf Bilgisi / Cite as: Sarıtaş, Kamil, "Karacalarlı Bacı Sultan'da (Zehra Şahbaz) Öze Dönüş", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (Aralık 2018): 109-134.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Karacalarlı Bacı Sultan'da (Zehra Şahbaz) Öze Dönüş*

Özet ▶ Öze dönüş, insanın kendisini bilmesi, tanınması, zaman ve mekân içerisinde kendisini anlamlandırması, Allah'la ve âlemle ilişkisini kavraması gibi anlamları içermektedir. Bilgi, ahlak ve yaratılış anlamında öze dönüşlerden söz edilmektedir. Öze dönüşün temel düşüncesi, Allah'ın razı olacağı kul olma isteğidir. Öze dönüş düşüncesinin dayanakları ise Kur'an-ı Kerim'deki Allah'ın ruhundan üflemesiyle ilgili ayetlerin yorumları ve hadis olduğu söylenen "Kendini bilen Rabbini bilir" sözüne dair ileri sürülen görüşlerdir.

Bu araştırmada, Bacı Sultan'ın (Zehra Şahbaz) öze dönüş ile ilgili görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bacı Sultan, Afyonkarahisar/Emirdağ Karacalar Köyünde Kadiri Tarikatının şeyhliğini yapmıştır. Tasavvuf alanında öze dönüşün temsilcisi olmuştur. O'nun öze dönüş konusundaki görüşleri dervişleriyle ve torunlarıyla yapılan görüşmeler ve oğlu Abdilkadir Şahbaz'ın ses kayıtlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bacı Sultan, öze dönüş, tasavvuf, Kur'an, Muhammed.

The Return to the Self in Bacı Sultan (Zehra Sahbaz) of Karacalar

Abstract ▶ The return to the self contains the meanings that the human being knows himself, recognizes himself and find oneself in time and space, and to understand the relationship between God and the world. The concept of return to self refers to the return to self means of knowledge, morality and creation. The basis of the return to the self is the thought of being the kind that God wants to be. References of the idea of return to the self is the comments of the verses about the blowing from the spirit of God in the Holy Quran and the thoughts related "who knows himself knows his God that are said to be hadiths.

In this study, it was aimed to reveal the opinions of Bacı Sultan (Zehra Şahbaz) about the return to the self. She was the sheikh of the Kadiri Sect in Afyonkarahisar / Emirdağ. She was the representative of the return to the self in the field of Sufism. Her views on the return to the self were put forward in accordance with the interviews with her sect members (dervishes) and grandchildren, the informations obtained from the sound recordings of her son Abdilkadir Şahbaz.

Key Words: Bacı Sultan, the return to the self, sufism, Quran, Mohammed.

---

* Bu çalışma 24-26 Ağustos 2017 tarihinde Emirdağ Kültür Merkezinde düzenlenen Uluslararası Emirdağ Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve özet metin olarak yayınlanan "Anadolu Erenlerinden Bacı Sultan'da (Zehra Şahbaz) Öze Dönüş" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve büyük oranda değiştirilerek üretilmiş halidir.

Giriş

Bacı Sultan¹ 20. Yüzyıl mutasavvıflarındandır. Mutasavvıf olması hasebiyle öze dönüşle ilgili görüşlerini tasavvuf ilminin üslup ve yöntemine uygun bir tarzda ortaya koymuştur. Öze dönüşü nefsin arındırılması, ruhun kemale ermesi, dinî/İmanî/tasavvufî görüşlerini oluşturan ilkeler ve ahlak anlayışı bağlamında ele almıştır.

Bacı Sultan'ın öze dönüşle ilgili görüşleri, “Habibin Durağı” adlı şiiri, oğlu Abdilkadir Şahbaz'ın ses kayıtları, dervişleri ve torunlarıyla yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda incelenmiştir. Görüşlerine dikkat edildiğinde, Kur'an ve Sünnet bağlamında insanları öze dönmeye davet ettiği görülmektedir.

1. Bacı Sultan

Zehra Şahbaz, halk arasında Şih Kızı, Zehra Bacı, Bacı Sultan, Zehra Ana, Zehra Ebe diye tanınır.² Genel anlamda Bacı Sultan olarak bilinir. Bacı Sultan'ın babası Şeyh Hacı Halil Efendi³ 1827-1908 yılları arasında yaşamıştır. Nüfus kayıt kütüğünde sıfat, sanat ve hizmetinin meşayih ve müderris olduğu ifade edilmektedir.⁴

Bacı Sultan, 1893 yılında Şeyh Hacı Halil Efendi'nin Hatice hanım ile evliliğinden dünyaya gelmiştir. Anne-baba bir, küçük yaşlarda vefat eden Münire ve Nurettin, baba bir-anne ayrı Muhammed Hani'nin⁵ kızı Emine Hanımdan Bedriye, Hatice ve Muhammed Celaleddin, Şemsi Hamından ise Zeynep adlı kardeşleri vardır.

¹ Tasavvuf ve tarikatlar tarihi incelendiğinde kadın mürşide olarak Fatma Bacı, Destina Hatun, Bacım Sultan vb., kişilerin var olduğu görülmektedir.

² Özcan Türkmen, Bacı Sultan, Eskişehir Yeniğün Gazetesi 04 Aralık 2016.: Rabia Barış, Zehra Sultan-Şih Kızı, Eskişehir Esgazete 23 Eylül 2014.

³ Bk. Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları (Risale-i Tercüme-i Ahval-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî)*, Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, (İstanbul: Kitabevi, 2006).: İrfan Görkaş, “Bir Düzeltme ve Ehl-i Beyt Sevdalısı Hak Halili (1823-1907)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 26 (2003). www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index. (Erişim Tarihi 10.07.2017)

⁴ Defter-i Esasi, Nüfus Kayıt Örneği, Ankara. Meşayih tasavvuf alanındaki, müderris medresedeki uzman kişiye verilen addır.

⁵ Abdülmecid el-Hani, *el-Kevâkibu'd-Durriyye ala'l-Hadaiki'l-Verdiyye*, (Dimeşk: Daru'l-Beyrut, 1997) 761-812.: Itzhak Weismann, *Taste of Monernity Sufism, Sala-fiyye and Arabism in Late Ottoman Damascus*, (Leiden, 2004) 84-123.

Şeyh Hacı Halil Efendi, kızını maddi ve manevi olarak eğitmiştir. Gerekli dini ve tasavvufi bilgileri öğretmiştir.⁶ Bacı Sultan, 20. Yüzyılın ilk yıllarında Şam'daki baba bir kardeşlerinin yanına gitmiş ve yaklaşık olarak 2 sene orada kalmıştır. Şam'da kaldığı sürece Arapça öğrenmiştir. Osmanlıca metinleri okuyup yazmaktadır. Şam'dan döndükten sonra Karacalardan İbrahim Şahbaz ile evlendirilmiş,⁷ yedi ay sonra yani 14 yaşlarında iken babası vefat etmiştir.⁸ Babasının vefatıyla birlikte onun yerine Abdülkadir Geylani'ye bağlı Ehl-i Beyt meşrep Kadiri tarikatının postnişini olmuştur.⁹ İnancı gereği yüklendiği sorumluluk bilinciyle çok yoğun ve ıstıraplı bir olgunlaşma süreci yaşamıştır.¹⁰

İbrahim Efendi ile evliliğinden dört oğlu olmuş, dördü de vefat etmiş, daha sonra 1922 yılında oğlu Abdilkadir ve 1929 yılında kızı Hatice dünyaya gelmiş ve neslini bu iki evladının çocukları devam ettirmektedir.¹¹ Bacı Sultan, 31 Temmuz 1965 yılında vefat etmiş, vefat anında manevi rehberlik ve irşad görevini oğlu olması hasebiyle değil, tarikat usulünün gereği Abdilkadir Şahbaz'a devretmiştir.

Devletin ve milletin yaşadığı sıkıntılara karşın, kendi yaşadığı zorlukları bir tarafa bırakarak üzerine düşen görevleri yerine getirmiş, büyük bir kitleye dini ve tasavvufi bilgilerini aktarmıştır.¹² Mustafa Kara'nın tekke ve zaviyeler hakkındaki ifadelerine¹³ benzer şekilde,

---

⁶ Emine Gülay Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Lisans Tezi, Ankara 1983, 38.

⁷ Hasan Bağseven, Bacı Sultan'ın Amcasının Torunu, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00.

⁸ Ali Nurettin Şahbaz, Bacı Sultan'ın torunu, Eskişehir, Kuyubaşı, Dergah evi, 18 Haziran 2017 Pazar Saat:19:00.; Hasan Bağseven, Bacı Sultan'ın Amcasının Torunu, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00.

⁹ Bk. Mehmet Sarı, *Hak Aşığı ve Halk Ozanı Aşık Yoksul Derviş*, (Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Yayınları., 2010) 1: 15, 50-54.: Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, XIII.: İrfan Görkaş, "Bir Düzeltme ve Ehl-i Beyt Sevdahısı Hak Halili (1823-1907)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 26 (2003). www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index. (Erişim Tarihi 10.07.2017).

¹⁰ Yılmaz, "Hak Halili/Zehra Bacı Dergahı'nın Öğretisi ve Dergahla Türbenin İç-Dış Özellikleri", 254.

¹¹ İsmail Eryıldırım (Der.), *Hak Halili ve Yol Erkanı*, Ankara: Cantekin Matbaası, 2001) 77.: Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 40.

¹² Hasan Bağseven, Bacı Sultan'ın Amcasının Torunu, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00.

¹³ Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 1977) 45-51.

Hak Halili Dergâhı;¹⁴ insanların toplanma merkezi ve ibadethane olmuş, zikir meclisleri kurulmuştur. Dergah psikolojik danışmanlık ve rehabilitasyon merkezi, yeni şeylerin öğrenildiği informal eğitim yuvası, sosyal yardımlaşma kurumu, güzel söz (sohbet, muhabbet, kıssa), güzel ses (ilahi, deyiş) ve ezginin (def) mekânı ve manevi terakkinin neşv ü nema bulduğu bir okul görevini üstlenmiştir. Bu dergâh, Peygamber Efendimizden bugüne kadar gelen kadim öğretilerin korunduğu, hayat bulduğu ve geleceğe aktarıldığı “yaşayan ve yaşatan dergâh” olma özelliğini sürdürmektedir. Huzur ve mutluluğun Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt aşkında arandığı ve sarmalandığı manevi aşk diyarı olarak kabul görmektedir.

Kadın haklarının zor konuşulduğu bir zaman ve ortamda (kadın önder) olması,¹⁵ tane tane konuşması, hitabetteki belağatı, bilgi ve nezaketinin derinliği, peygambere ittibaya uygun tavır ve tarzı ile birçok insanın gönlünü kazanmıştır. Hayatla iç içe ve sevgi dolu olan¹⁶ Bacı Sultan, halkın seviyesini, gelenek ve kültürünü dikkate alarak düşüncelerini ortaya koymuştur.¹⁷ Örneğin Mehdi'nin gelip gelmeyeceği, ne zaman ve nasıl geleceği ile ilgili düşüncesi sorulduğunda, meseleyi teorik düzeyde ele almak yerine, soru soran muhatabın zihinsel yapı ve ortamını dikkate alarak pratik ve pragmatik bir cevap vermiştir: “Yavularım Mehdi geldiğinde sizi iş yaparken bulsun”. Mehdi'nin geleceğine inanmış, ancak muhataplarının zihnini faydasız, cedelî ve indî verilerle yormak yerine anı değerli ve anlamlı kılmaya yönlendirmiştir. Hatta genel anlamdaki görüşlerine bakılırsa, Mehdi'yi bekleyen her insanın “zamanının mehdisi” olmasını istediği, her daim insanları kendi olmaya, özünü bulmaya ve Hakk'ı bulmaya çağırdığı ifade edilebilir.

2. Öze Dönüş

İlimler zaman, mekân ve toplum içerisinde insanın anlam dünyasının keşfedilmesini gaye edinir. Bu minvalde bazı ilimler insan ve insanla ilgili nefis, ruh, can gibi unsurlardan yola çıkarak Allah'ı bilmeye, bazıları ise Allah'ı hareket noktası seçerek insanı anlamaya çalışmıştır.

¹⁴ Yılmaz, “Hak Halili/Zehra Bacı Dergahı'nın Öğretisi ve Dergahla Türbenin İç-Dış Özellikleri”.

¹⁵ Hafız hoca (Amcasının Oğlu) “Ben yıllarca okudum. Zehra'nın sözleri beni büyütüyor” demiştir. Hasan Bağseven, Bacı Sultan'ın Amcasının Torunu, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00.

¹⁶ Hasan Bağseven, Bacı Sultan'ın Amcasının Torunu, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00.

¹⁷ “O kadar güzel konuşurdu ki herkes ağzı açık dinlerdi.” Tüpçü, Muzaffer Palabıyık, Karacalar Türbe 2002.

Mutasavvıflar, her ne kadar “Kendini bilen Rabbini bilir” ilkesini tercih etmiş görünseler de, dikkatle araştırıldığında “Rabbini bilen kendini bilir” düşüncesine de önem verdikleri görülür. Hangi yönden hareket edilirse edilsin öze dönüşte Yaratan ve yaratılan arasındaki ilişkinin niteliksel boyutunun anlaşılması hedeflenir.

Öze dönüş bir anlam arayışıdır. Bu anlam arayışında akıl, kitap, peygamber, rehber kişi vb. unsurlar yardımcı rol oynamaktadır.¹⁸ Huston Smith’in ifadesi ile “Hepimiz bize örnek olacak şahsiyetlere, hayatımıza şekil verecek kalıplara ihtiyaç duyarız. Bu ihtiyaç aslında fani olanın Baki olana özleminin bir yansımasıdır. Sonlu varlığımızla bizi sonsuz olana ulaştıracak vesileler ararız hep. Bu bir peygamber olabileceği gibi, ilahi tecelli taşıyan bir veli de olabilir.”¹⁹ Bacı Sultan öze dönme sürecinde Kur’an, Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt ve on iki İmamın aracı rol oynadığını ifade etmiştir.

Veliler, İslam sancağının dalgalandığı her bölgede öze dönmeyi, kendi olmayı, gönle dokunmayı ve kendini bilmeyi²⁰ dillendirmişlerdir. Ünlü anlamda İbn Arabî, Hallac-ı Mansur, Abdülkadir Geylani, Ahmed er-Rifaî, Ebu’l-Hasan eş-Şazeli, Şehabeddin es-Sühreverdî eş-Şehid, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre öze dönmeyi konu edinmişlerdir. Afyonkarahisar ve Emirdağ özelinde Sultan Divani, Ferruh Çelebi, Arif Çelebi, Selahattin Çelebi, Abdürrahim Karahisârî, Abdilkadir Geylani-i Sani, Hasan Basri, Karaca Ahmet, Balcam Sultan, Emirdağ Karacalar özelinde ise Şeyh Hacı Halil Efendi, Bacı Sultan ve oğlu Abdilkadir Şahbaz bu geleneği devam ettirmişlerdir. Ünlü anlamda tanınır olanlar da yerel olanlar da aynı hikmet kaynağından beslenmişler ve öze dönüş düşüncesini dile getirmişlerdir.

Öze dönüş düşüncesinin temelinde insanın kendisini bilmesi ve kendisi bağlamında Allah’la ilişkisini keşfetmesi düşünceleri yer alır. Düşünce ve medeniyet tarihi açısından insanın Yaratan’ını ve kendisini

¹⁸ Bayram Ali Çetinkaya, “İhvan-ı Safa’da Din Retoriği”, Yayınları. Haz. Mehmet Vural, *İslam Felsefesinin Sorunları*, (Ankara: Elis Yayınları, 2003) 315.

¹⁹ Huston Smith, “Martin Lings Hakkında”, (Martin Lings, *Öze Dönüş Sorular ve Cevaplar* içerisinde), Çev. Zeynep Tan, (İstanbul: İnsan Yayınları., 2014) 10. Öze dönüşçülerin tradisyonalist ve perennialistlerle benzerlikleri olsa da farklılıkları da mevcut olduğundan zikredilen ekol ile aynı minvalde kabul görmemişlerdir.

²⁰ Hicr, 15/29.: Secde 32/9.: Sad 38/71-71.

anlamasına dair ileri sürülen bütün görüşler değerlidir. Öze dönüş düşüncesini bazı düşünürler ruh, bazıları nefis, bazıları can, bazıları ahlak vb. unsurlardan hareket ederek ortaya koymuşlardır.

Burada öze dönüşle karıştırılmaması gereken düşünce tarzı selefiliktir. Selefilğin birçok tarzında,²¹ sosyal, siyasal ve dini anlamda Peygamber, sahabe veya muktedir/etkin siyasal döneme dönüş isteği vardır. Selefilikte diğer dini ve medeni geleneklerin değeri yok iken, öze dönüşte medeniyet tarihindeki doğru, olumlu ve yararlı düşünceler göz ardı edilemez. Öze dönüşçüler dün-bugün ayırımına hapsolmadan anı değerli yaşamaya yönelirler. Ancak selefilikte genel anlamda dün-bugün ayırımının yanında, kutsanan bir geçmişe dönmek önemlidir. Bu çerçevede selefilik söyleminde, yaşanan zaman, mekân ve insanın okunması ve anlaşılması problemlili hale gelmektedir.

Öze dönüş düşüncesinde ihyacılık, tecditçilik, ıslahçılık özellikleri mevcuttur. Genel anlamda sufi meşreptirler. İç yolculuğu, iç beni ve benliği tanımayı esas alırlar. Öze dönmede sonucu değil zihni düşünce doğruluğunu, ahlakî niyetin iyiliğini ve tutarlı-kapsayıcı davranışsal süreci önemserler. Ölmek değil olmak veya olumsuz özellikleri yok etmek suretiyle pişmek ve ermek düşüncesine odaklanırlar. Dert, tasa, sıkıntı ve kederi kutsal planın parçası kabul ederler. İnsanın olduğu yerde Habil ve Kabil kavgasının yani tevhid mücadelesinin devam edeceğine inanırlar. Bu mücadelecilik anlayışta “Derdim bana dermandır” parolası geçerlidir.

İslam düşünce alanlarından İslam Felsefesi ve Tasavvufta öze dönüş düşüncesi ön plandadır. İslam Felsefesinde öze dönmede doğru ve ahlaki bilgi ile donanmak ve zihin formlarını ve kategorilerini düzeltmek suretiyle, insanın kendini bilen ahlaki varlık olmasını sağlamak esastır. Hem nazari hem de ameli hikmete sahip olmak önemlidir. Tasavvuf alanında seyr ü sülûk yöntemiyle dini/ımani/tasavvufi ilkeler çerçevesinde nefsi eğitmek ve ahlaki davranışlarla yapılandırmak suretiyle ruhun kemale ermesi hedeflenir. Ruhun kemale ermesiyle Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinin tecellisi ruhta tezahür etmeye başlar. Bu tezahürle birlikte insan hem kendisini tanır, hem Rabbini tanımış olur. Böylece Yaratan ve yaratılan arasındaki anlam dünyası aralanmış olur.

²¹ Bk. Ferhat Koca, “İslam Düşünce Tarihinde Selefilik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, c.1 S. 1-2, Y. 2015 ss. 15-70.

Mistik anlamda öz aramakla bulunmaz, ancak gönül erenlerinin çoğunun ve Bacı Sultan'ın da sık sık ifade ettiği gibi "Aramakla bulunmaz, ancak bulanlar arayanlardır". Bacı Sultan ve gönül erenleri, daima hak yolda hakikat ile yoldaş olmayı arzulamış ve arayışı ibadet kabul etmişlerdir.

Bacı Sultan, düşüncelerinde vahyi esas almış, onu birincil ve hayati görmüştür. Vahiyle her an yeniden olmak düşüncesini önemsemıştır. Yeni oluş için yeni doğuşların gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir. Yunus Emre'nin ifadesiyle "her gün yeniden doğarız bizden kim usanası". O halde her an yeniden tezekkür, tefekkür, tefakküh, tedebbür, iman (Nisa, 4/136) ve inşa gereklidir.

İnsan zübde-i alem olarak, Allah'ın cemal ve celal sıfatının tecelli ettiği bir varlıktır. Cemal sıfatının tecellisi ruhta, celal sıfatının tecellisi ise nefiste tezahür eder. Usul ve esasların bu tarz farklılıklarına göre tarikatlar ruhani ve nefساني olarak iki kısma ayrılırlar. Ruhani tarikatlarda çile, rabıta, sessiz zikir gibi hususlar yer alır. Nefساني tarikatlarda nefsin aldatıcı ve geçici arzuları ile mücadele ve mücahede etmek esastır.²² Bacı Sultan'ın tarikat anlayışını iki görüşün sentezi olarak görmek mümkündür. Buna göre hem nefsi eğitmeyi hem de ruhu kemale erdirmeyi birlikte ele almıştır. Bu anlamda görüşlerini ifade ederken her kadar belli bir sıralamayı takip etse de öze dönüşü bütüncül olarak ele almış ve hayatını bu minvalde sürdürmüştür.

Değişime ve dönüşüme başlamadan önce nefsin eğitilmesi gerektiği hem Kindi²³ ve İhvan-ı Safa²⁴ gibi filozoflarca hem de mutasavvıflarca ileri sürülmüştür. Aynı düşünce mutasavvıf Bacı Sultan için de geçerlidir. Bu konuda tartışılan bir mesele nefis ve ruhun aynı olup olmamasıdır. Örneğin nefis kelimesinin Farabi ve Gazali tasavvuf veya tasavvufa yakın eserlerinde ruhu olumlu, nefsi olumsuz soyut özellik olarak; felsefi eserlerinde ise ruhu ve nefsi aynı anlamda ele almışlardır. Bazı filozof ve mutasavvıflar ruh ve nefsin aynı olduğunu ifade ederken bazıları ruha müspet, nefse menfi özellikler atfetmişlerdir. Bu

²² H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004) 235-236.

²³ Kindi, "Nefs Üzerine (Risale Fi'n-Nefs)", Çev. Mahmut Kaya, *Kindi Felsefi Risaleler*, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2006) 243-247.

²⁴ İhvan-ı Safa, "Ahlakın Anlamı ve Farklı Oluşunun Nedenleri Üzerine", Çev. Enver Uysal, *Örnek Metinlerle İhvan-ı Safa ve İbn Sina Felsefesi*, (Bursa: Emin Yayınları, 2013) 120-125.

çerçevede ruh insanın Allah'tan kaynaklanan yönlerinin bütünü, nefis ise beden menşeli özelliklerini haizdir. Yine bu görüşle bağlantılı olarak da bazıları da nefsi ruhun bir alt basamağı olarak görmüşlerdir.²⁵ Bacı Sultan, genel mutasavvıf anlayışına uygun bir tarzda ruhu olumlu, nefsi ise olumsuz bir yeti olarak ele almıştır. Öze dönüşte olumsuz özellikleri yok etmeyi veya en azından zayıflatmayı, olumlu nitelikleri ise kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır.

Bunu yaparken bütün söylem ve eylemlerinde nefse hakim olma düşüncesini öne çıkarmıştır. Ona göre nefsin olumsuzluklarını yenen kişiye er kişi denir. Er kelimesi erkek anlamında değil, nefsin yenen anlamındadır. Burada nefsi kötü duygulardan arındırarak mutmainne makamına yükseltmek araçsal hedef düşüncedir. Onun için olumsuz özelliklere sahip nefsin bu niteliklerden arındırılması gerekir.²⁶ Nefsani özelliklere sahip insanın olumsuz ahlaki özelliklere sahip olduğunu vurgulayıp bunlardan uzak durulması gerektiğini ileri sürerken, ruhanî açıdan ise insanları erkek ve kadın gibi sınıflara ayırmamış, zira ruhun cinsiyetinin olmadığını ifade etmiştir.²⁷ Ruh, değer kaynağı olarak düşünmüş, rahatsız olduğu cinsiyetçi bakış açısı yerine ahlakî değerlendirmeyi önemsemiştir.

Ruh Allah'tan gelen bir cevherdir. Allah'ın insana üflediği bir özür. Nefsin halleri ve makamları ile ayetler (nefsi emmareden mutmainneye doğru ilerleyen süreç)²⁸ nefsin arınmasını, Allah'ın ruhundan insana üflediği ile ilgili ayetler²⁹ ise ruhun tasfiyesini gündeme getirmektedir. Nefs ve ruh arası ilişkide, nefis ruhun dünyaya ve bedene bakan yönü olarak da algılanmaktadır. Dünyaya bakan nefsi eğitmek, Allah'a dönen ruhu kemale ulaştırmak gerekmektedir. Öze dönüşün merkezine mebd olarak nefsi arındırmak süreç olarak ruhu güzelleştirmek konulmaktadır. Burada nefis ruhun güzelliklerini olumsuzluklarla kirletebilir. Allah'la herhangi bir şekilde bağlantısı olan ruh, kirden arındığı zaman üflendiği ve geldiği asli şekline geri dönebilir. Öze dönüş nefsin tezkiyesi ve ruhun tasfiyesi ile gerçekleşir.

²⁵ Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvuf Meseleleri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2004) 207.

²⁶ Bk. "Nefsine galip gelen nefsin yenen er kişidir." Eryıldırım, *Hak Halili ve Yol Erkânı*, 77.

²⁷ Bk. "Ruhların cinsiyeti yoktur, erkek dişi yoktur." Eryıldırım, *Hak Halili ve Yol Erkânı*, 77.

²⁸ Yusuf Suresi 12/53.; Kıyame Suresi 75/2.: Şems Suresi 91/7-8:Fecir Suresi 89/27-28.

²⁹ Hicr, 15/29.: Secde 32/9.: Sad 38/71-71.

Öze dönüşün vasıtaları olan din, iman, inanç, zühd, tasavvuf ve ahlaka gelince, bunların hepsi içerik itibariyle bir kısım kesişme noktalarına sahiptirler. Hatta bazı noktalarda genel-özel, sebep-sonuç ve mütemmimlik özellikleri göstermektedirler. Din iman ve inancı belirlemede, iman ve inanç tasavvufi bakış açısını oluşturmakta, bu ilkeler dolayısıyla ortaya çıkan süreç ve sonuç, ahlakı şekillendirmektedir. Farabi çizgisinde ahlak bütün uğraşların hem mebdai hem de nihayeti kabul edilmektedir.

Öte yandan iman, inanç, tasavvuf ve ahlakın belli noktalarda birbirleriyle benzerliği veya aynılığı saklı tutulmak kaydıyla, öze dönüş düşüncesi, öze dönüşü oluşturan dini/tasavvufi/imanî ilkeler ve bunların tezahürü olan ahlakî bağlamda incelenmiştir. Çok geniş bir çerçeveye sahip olan bu mevzu genel ilkeler çerçevesinde ortaya konulmuştur. Bacı Sultan'ın imanî/tasavvufi anlamda ana ilkeleri; "Allah'a İman", "Kur'an'ın Hayata Geçmesi", "Peygambere İtaat", "Ehl-i Beyt ve On İki İmama İttiba", "Kadirî Tarikatın İlkelerini Uygulama", "Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet Bütünlüğü", "İslamî Şiara Saygı" ve "Vatan Sevgisi"dir. Öze dönüşün tezahürü olan ahlak anlamında ise "Muhabet/Merhamet", "Mücadele/mücadele", "Hizmet/Yardım Severlik" ilkeleri ön plana çıkmaktadır.

2.1. Öze Dönüşün İlkeleri

Bacı Sultan, iman, İslam, ihsan, itkan, ıslah, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker çerçevesinde bir hayat yaşamıştır. Sevgi ve aşk ile tutkun olduğu değerler uğrunda bir ömür geçirmiştir. "Biz hiçbir yerde kendimize göre fetva uydurmadık"³⁰ sözü ile nefsanî arzu ve isteklerden uzak durmaya çalışıp üstün ilke olarak Allah'a Peygambere, Ehl-i Beyt'e, On İki İmam'a ve İslamî şiarlara sadakatle bağlı kalma gayreti göstermiş ve sevenlerini de bu çerçevede dirilişe davet etmiştir.

Öze dönüşün ilk yetkinliği nefis arındırıldığı zaman manevi hallerin ve makamların görüneceği ayna temizlenmiş olur. Böylece zorunlu ilke Allah'ın varlığına ve birliğine dair irfani bilgiler son yetkinliğin mekanı olan ruhta tecelli eder. Bu sürecin gerçekleşmesini sağlayan en önemli muharrik Allah'a imandır. Bacı Sultan, kendisini evine davet eden, ancak Allah'a inanmadığını belirten makam sahibi kişiye "Ben Allah'ı tanımayanın evine gitmem" yanıtını vererek daveti reddetmiştir.³¹ Nitekim birçok ayette inkârcıların dost edinilmesi kınanmıştır. O

³⁰ Ahzab, 33/36. ayete işaret etmektedir.

³¹ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dervişleri*, 46-47.

halde insanlarla iyi ilişkiler kurulmalıdır, ancak dostlukta aslolan Allah'a imandır, o olmadığı zaman samimi, içten ve bütün sırların paylaşılabilceği kişisel ilişkilerin oluşturulması düşünülemez.

Bacı Sultan, Güneysaray köyündeki bir düğüne katılmış, düğünden ayrılırken bir anda dönmüş "Yavrularım Allah'ı unutmayın" demiştir. Hatice Hanım'a "insanlar dedikodu yaparken orayı terk et, yapamazsan içinden kelime-i tevhidi söyle" demiştir.³² Öyle ki, insanların zevkle yaptığı iki olaydan birisi düğün diğeri dedikodudur. O anlarda insanın Allah'ı hatırlayabilmesi zordur. Bacı Sultan nefsin ferde hakim olma olasılığın yüksek olduğu anlarda bile Allah düşüncesiyle birlikte olmayı istemiştir. Mutasavvıfların çoğunun ifade ettiği gibi, her an ve her mekanda Allah'tan, Allah'ta, Allah'la, Allah için, Allah'a doğru...

Oğlu Abdilkadir Şahbaz'ın ifadelerine göre Karacalar'da Deli Süllü varmış, hayatı boyunca çobanlık yapmış, hayvanlarını kendisi sağlamış ve katığını kendisi yapmıştır. Bir gün "Zehra Bacı ben namaz kılmayı bilmiyorum. Dua da bilmiyorum" demiştir. Bacı Sultan, "Süllü Ağa, "Allahu Ekber" diyeceksin, aşk ile Allah diyeceksin, yatıp kalkacaksın" demiştir. Deli Süllü'nün cevabı "hocalar böyle demiyor" olmuştur. Bacı Sultan ise "Allah'la senin arana kimse giremez. Ben de giremem" demiştir. Burada dikkati çeken noktalar 1) Dini anlatırken dinin sahibi gibi davranmak zımnen eleştirilmektedir. 2) Nazarda ve amelde Allah'la olmak tavsiye edilmektedir. 3) Gönül fıkhı açısından ezbere sure bilmeyen kişinin, Allah diyerek namaz kılacağı belirtilmektedir. 4) Nazarda ve amelde her şeyi aşkla yapmak istenmektedir. Bacı Sultan'ın devamlı tekrar ettiği bir söz "Aşkla yapılan her iş güzeldir." "Aşk" kilit bir sözdür. Yapılması gerekenlerin hangi tarzda yapılacağını bildirir. Aşk olmasaydı, hayatı yaşamak zorlaşacak, aşk olduğunda ise bütün zorluklar severek aşılacaktır.

İnsan, Allah'a yakın olma arayış ve yolculuğunda birçok sıkıntı ve dert ile karşılaşabilir, sıkıntıların büyüklüğü karşısında yılgınlık gösterebilir. Bir şeyi aşkla yapmak dışında "İlahi kapı korku ve umutsuzluk

---

³² Ahmet Şahbaz, Emirdağ, Zeynelabidin Eryörük'ün evi, 21.12.2018. "Her grup, insanla onların gelenek ve göreneklerine göre geçinmelidir. Fakat onlara uyacağım diye uygunsuzluğu kabul etmemelidir. Batıl sözlerle kabalık etmemelidir." İbni Sina, Hayy İbni Yakzan, Çev. M. Şerafettin Yaltkaya, TTK 1000 Yıl Anma Kitabı, İstanbul 1937.

kapısı değil, umut ve huzur kapısıdır”.³³ anlayışına da sahip olmak gerekir. Kapıya vurulduğu zaman kapı açılacaktır. Buna göre “bizim dergahımız ümitsizlik dergahı değildir” diyen Mevlana’nın kucaklayıcı anlayışının Karacalarda devam ettiği söylenebilir.

“Allah bir yandan kolunu kırarsa, öbür taraftan mutlaka bir kanat halk eder.”³⁴ Allah rahmeti gereği bire on veya yedi yüz verir. İyimserlik çerçeveli dini inançta, Allah için yapılan hiçbir iş karşılıksız bırakılmaz. Ancak mümin karşılıksız iş yapabilme keyfiyetine haiz bir varlıktır.

Aşk ve umudun olduğu yerde mutluluk vardır. Bu mutluluk haz, arzu ve menfaata dayanmaz. Bacı Sultan, mutluluğu gerçek mutluluğun kaynağı olan Yaratıcı ile ilişkilendirmiş ve nefis temizliği şart koşmuştur. Öyle ki Şeyhu’r-Reis İbn Sina daha önceden aynı minvalde bir insanın mutluluğa erişebilmesi için nefsinin arınması gerektiği konusunda düşünceler serdetmiştir. Ona göre nefis çirkin işlerden korunmalıdır. Karşılaşacağı zorluklar nefsi değiştirmemelidir. Nefsin temiz cevherine karşı olan öfke, şehvet, hırs gibi hareketlerden derhal uzaklaşılmalıdır. Nefse layık olmayan şeyler hayal edilmemelidir.³⁵

Bacı Sultan “Allah için iş yaparsanız mutlu olursunuz” demiştir. İnsanlığın kadim problemlerinden birisi huzurlu ve mutlu olma isteğidir. Bacı Sultan’ın huzur ve mutluluk yolunun Allah ile ilişkimizin niteliği çerçevesinde ortaya çıkacağını ifade etmesi, bütün insanlık tarafından dikkate alınması gereken bir husustur. “Kalpler ancak Allah’ı zikretmekle huzur bulur” (Rad, 13/28) diyen fermanı ilahi, Bacı Sultan’ın mutluluk felsefesinin temel ilkesi olmuştur.

Bacı Sultan, Peygamberimizin Mekke toplumunda yaptığı gibi, tevhid eksenli zihinsel uyanışı öze dönüşün zorunlu ilkesi kabul etmiştir. Öze dönüşün hem mebdei hem meadı olan ahlaki ilkeleri ortaya koyarken, örneğin gıybeti anlatırken, “Gıybet, insanı Hak’tan uzaklaştırır” demiş, haram yememeyi anlatırken de “haram lokma midenize girerse, Hak sizden çıkar” tespitinde bulunmuştur.³⁶ Bu çerçevede olumlu ahlaki niteliklerin insanı Hakk’a yaklaştırdığını, olumsuz niteliklerin ise

³³ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 108.

³⁴ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 108.

³⁵ İbni Sina, *Hayy İbni Yakzan*.

³⁶ Ahmet, Şahbaz, Bacı Sultan’ın torunu, Konya Akşehir, İbrahim Sarıtaş’ın evi, Saat:23.00 15.12.2018.

KARACALARLI BACI SULTAN'DA (ZEHRA ŞAHBAZ) ÖZE DÖNÜŞ
THE RETURN TO THE SELF IN BACI SULTAN OF KARACALAR

Hak'tan uzaklaştırdığını ileri sürmüştür. O halde nefsin istek ve arzularına yaklaşmanın öze dönmeyi engellediğini, erdemlerin ise Allah'a dolayısıyla ruhî kemale insanı yaklaştırdığını ifade etmek mümkündür.

Bacı Sultan, karşılıksız ve koşulsuz Allah rızası için çalışmıştır. Zamanın ve toplumun beğenisine rağbet etmemiştir. Her ne kadar görüşülen kişiler Allah konusundaki şekilsel tutumunu örnek verseler de, Bacı Sultan'ın Allah'a iman konusunda deruni bir boyutunun olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca Bacı Sultan, İslamî şiarlara saygılı bir hayat yaşamıştır. Bu konuda anlatılan basit bir örnek şöyledir: Bir gün yeşil renkli bir kâğıt görmüş, hemen alıp evinin duvar kovuğuna sokmuş, yerde olmasına razı olmamıştır. Yeşile bastırmazmış da. Zira yeşil renk gelenekte önemlidir. Bu anlamda özü kaybetmemek suretiyle sıradan nedenlerle gelenekle savaştırmamak gerektiğini düşünmektedir.

Tevhid çerçeveli muvahhitleşmenin yanında Kur'anî ilkeleri hayatının vazgeçilmezi görmüştür. Seyyid Seyfullah'ın "*Delilim sırrı Kur'andır, bunu bilen naçar kalmaz*" mısralarını söyleyerek Kur'an çerçeveli bir hayatı zorunlu görmüştür. Ayrıca insanlara kıssalar anlatarak onların Kur'ani bakış açısına sahip olmalarını öngörmüştür.

Devamlı okuduğu kitaplardan birisi İzmirli İsmail Hakkı'nın *Ma'ani-i Kur'an (Türkçe Kur'an Meali)*'dir. 1950-1951 yıllarında (yaklaşık iki yıl) torunu Hüseyin Şahbaz, yol evladı Kadir Özokçu ve Hasan Bağseven'in hafızlık yapmaları için Karacalardaki evinden Emirdağ'daki evine taşınmış, onlarla beraber kalmıştır. Bacı Sultan'ın amcalarından Kalaycı Yusuf tenekeden bir soba yapmış, kışın evde elektrik ve kömür olmadığından odun ve kerme ile ısınmışlardır. Atların yemediği kesi (artıkları) de sobada kullanmışlardır. Fakirlik nedeniyle aynı odada kalmışlardır. Odanın bir tarafında Bacı Sultan, diğer tarafında hafızlık öğrencileri yatmıştır. Hasan Bağseven, geceleri her kalktığında Bacı Sultan'ı örtüye bürünmüş zikir çekerken görmüştür.³⁷

Hafız torunu her içeriye girdiğinde Kuran'a saygısından dolayı ayağa kalkmıştır. Sıklıkla Kadir Özokçu'dan Ahzab Suresi (33/40-48), Hüseyin Şahbaz'dan Al-i İmran Suresi (190-194), Hasan Bağseven'den

³⁷ Hasan Bağseven, Bacı Sultan'ın Amcasının Torunu, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00.

Rahman Suresini kıraat etmesini istemiştir.³⁸ İki aşr-ı şerifi ve sureyi devamlı okutma nedeni, okunan ayetlerin anlamıyla yakından ilgilidir. Aşrı ve sureyi her okuttuğunda tefsir etmiştir. Okunan yerlerdeki ana tema Allah'ı her an hatırlamak, Peygamberimize bağlılık ve Ehl-i Beyt düşüncesidir.³⁹ Yoksul Derviş (Şemseddin Kubat)'in ifade ettiğine göre, ondan Fecr suresini okumasını istemiş, Yoksul Derviş'in kıraati bitince, gözlerinden öpmüş ve 1 lira vermiştir.⁴⁰ Fecr suresinde genel anlamda insanın kendisini ve Allah'ı unutması, nimeti görünce kendinden bilerek azması anlatılmaktadır.

Bacı Sultan'ın Kur'an'la ilişkisini devamlı Kur'an okuması yanında, okunurken hüznünlendiği ve ağladığı ayetler bağlamında da ortaya koymak mümkündür:

“Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir, fakat o, Allah'ın Elçisi ve bütün peygamberlerin sonucusudur. Ve Allah her şeyi hakkıyla bilendir”. (Ahzâb 33/40).

“Biz, emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar, bunu yüklenmekten çekindiler. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir”. (Ahzâb 33/72).

“(Savaştan) Geri kalanlarla beraber bulunmaya razı oldular. Kalpleri kapanmıştır, bu yüzden anlamazlar”. (Tevbe 9/87).

“Dedik ki, Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol”. (Enbiya 21/69).

“Onlar: Eğer gerçekten doğru söylüyorsanız, bu tehdit ne zaman gerçekleşecektir? derler. Onlar, birbirleriyle çekişip dururken kendilerini ansızın yakalayacak korkunç bir sesi bekliyorlar. İşte o anda onlar ne bir vasiyette bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler. Nihayet Sur'a üfürülecek. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine giderler. İşte o zaman: “Eyvah, eyvah! Bizi kabrimizden kim

³⁸ Kadir Özokçu ve Hasan Bağseven, Görüşme, yer, Karacalar, Türbe, zaman 04.08.2017 Cuma günü Saat; 12;20.

³⁹ Kadir Özokçu ve Hasan Bağseven, Görüşme, yer, Karacalar, Türbe, zaman 04.08.2017 Cuma günü Saat; 12;20. Rahman Suresi 19-22. Ayetleri iki deniz ve lü'lü' ve mercanı Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin bağlamında tefsir ederdi. Hasan Bağseven, Görüşme, yer, Karacalar, Türbe, zaman 04.08.2017 Cuma günü Saat; 12;20.

⁴⁰ Yoksul Derviş (Şemsettin Kubat), Bacı Sultan'ın dervişi Seydi Kubat'ın oğlu, Karacalar Köyü, 25.06.2017, Cumartesi Günü, Saat 15:00.

kaldırdı? Bu, Rahman'ın vadettiğidir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler!" derler". (Yasin 36/ 48-52).

Torunu Ali Nurettin Şahbaz'a göre Kur'an okurken anlıyoruz ki, Bacı Sultan Kur'an'dan konuşurmuş.⁴¹

Bacı Sultan'ın öze dönüşü ve ilkelerini ortaya koyduğu model kitabı hayatına hayat kıldığı Kur'an-ı Kerim, öze dönüşü gerçekleştiren model şahsı ise öncelikle insan-ı kamil Hz. Peygamber ve Onunla kurulan sevgi ve saygı bağıdır. Yoksul Derviş'in aktardığına göre "Oğlum Hz. Muhammed dendiği zaman elini göğsüne koymazsan saygısızlık yapmış olursun,⁴² namazda salavat okumazsan namazın kabul olmaz. Salavat kalbin miftahıdır. Mahşer günü öyle bir zulmet vardır ki, o zulmetten sizi çıkaracak salavat-ı şerifenin nurudur.⁴³ Bir kasetteki kısa sohbetinde samimi ve akıcı bir üslupla salavat ve Peygamberimizi anlatmaktadır. Bacı Sultan'ın terbiyesinde yetişen oğlu Abdilkadir Şahbaz da aynı yolu takip ederek "Allah'a giden en yakın yol aşk-ı Muhammediyye'dir"⁴⁴ demiştir.

Namaz sonrası devamlı olarak cehri zikir tarzında on iki defa salavat okurmuş⁴⁵, yine aynı şekilde Peygamberimize salavatları bir araya toplayan Süleyman Cezuli'nin Delailü'l-Hayrat adlı eserini vird olarak her namaz sonrası okurmuş. Salavat konusunda yaptığı sohbetlerden ve Habibin Durağı olarak meşhur Nutku İlahisinden öğrenildiği kadarıyla Peygamberimiz, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya karşı derin muhabbet duymaktadır.

Habibin Durağı

*Resulün durağı bir yeşil minber
Anın oturduğu misk ile amber
Hak habibim dedi hem de peygamber
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

İsmine kurbanım ismim Muhammed

⁴¹ Ali Nurettin Şahbaz, Bacı Sultan'ın torunu, Eskişehir, Kuyubaşı, Dergah evi, 18 Haziran 2017 Pazar Saat:19:00.

⁴² Eli göğse koymak, teslimiyet, sadakat, sevgi, saygı ve tasdik işaretidir.

⁴³ Yoksul Derviş, Karacalar Köyü, 25.06.2017, Cumartesi Günü, Saat 15:00.

⁴⁴ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 163.

⁴⁵ Şükriye Şahbaz, Bacı Sultan'ın Gelini, Şükriye Şahbaz'ın evi, 03.07.2003 Cuma günü saat 10:00.

*Her iki cihanda sende mürüvvet
Bakide şefaattü dünyada himmet
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

*Kapına boynumu ben eğdim ey şah
Kamu âlemlere sensin padişah
Yüzünden utanır şems ile mah
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

*Kapında bekletme garip kemteri
Resulün damadı Hakk'ın Haydarı
Andadır cümle dervişlerin defteri
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

*Aliyyü'l-âsın bir ulu hansın
Allah'ın aslanı seyfullah sensin
Hakikat ilminin miftahı sensin
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

*Ulu köprü başında büyük divanda
Evliya enbiya sana kıyamda
Ümmetim de çağır bize o demde
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

*Taşınan dikenini dökme yoluma
Nazar et sultanım asi kuluna
Dertliyim derdime derman isterim
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

*Analar anası ah benim anam
Benden selam söyle Ali yârine
Bu canı yoluna kurban eylesin
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

*Taşınan dikenler yoktur yolunda
Cevahir topraktır senin gönlünde
İsyân gayet çoktur asi kulunda
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına*

*Leyl ü nahar ateşine yanarım
Hu ismiyün esrarını ararım
Rehberim babamdır ondan sorarım
Efendim sultanım sığındım sana
Hanedan aşkına geldim kapına⁴⁶*

Hasan Bağseven'e göre sohbetlerinde her zaman Ehl-i Beyt'ten söz etmiştir.⁴⁷ "Bende-i Ali abanın azat kabul etmez kapı köpeğiyim". "Koç koyundan seçkin gerek, siz sevin Ehl-i Beyti, o size yeter"⁴⁸ demiştir. Ehl-i Beyt ve on iki imamın yeterliliği, hayat tarzları örnek alındığı zaman kurtuluşa erileceğine dair kuvvetli bir inançtır. Bu nedenle duygu ve düşüncelerini Ehl-i Beyt ve on iki imamlara sevgi ve saygı çerçevesinde ortaya koymuştur. Ayrıca tarihsel şuurunun bu minvalde oluştuğunu da söylemek mümkündür.

Genel ilkeden özel ilkelere doğru gidilirse, Bacı Sultan'ın, Kadiri tarikatının şeyhliğini yapması hasebiyle Kadiri tarikatının ilkelerini dikkate aldığını söylemek gerekir. Tarikata intisap, zikir, dua vb. uygulamaları Kadiri tarikatının usullerine göredir. Sohbetlerinde devamlı olarak Abdülkadir Geylani'den ve onun nasihatlerinden söz etmiştir. Babasının aynı zamanda Nakşi ve Mevlevi olması hasebiyle felsefesine zikredilen tarikatların özellikleri ve görüşleri de yansımıştır.

Bacı Sultan iman, itaat, ittiba yanında ibadete de büyük önem vermiştir. Namazını kılmış, yazın ağustos ayında tarlada sıcağın altında hasad ederken bile ramazan orucunu tutmuş hatta tutmayanlara kızmıştır. Kasten orucunu bozana 61 gün oruç tutturmuştur. Şeriat ve tarikat bütünlüğüne⁴⁹ dikkat çekmiştir. Tarikat tarihinde bazı düşünürler şeriat ile tarikatı birbirinden ayrı konumlandırırken, Bacı Sultan tarikatı şeriatın yaşam boyutundaki derinliğin tezahürü olarak kabul et-

⁴⁶ Eryıldırım, *Hak Halili ve Yol Erkânı*, 90-92.

⁴⁷ Hasan Bağseven, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00.

⁴⁸ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 107.

⁴⁹ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 76-77.

miştir. Bacı Sultan şeriat ve tarikat anlayışında nefsin eğitilmesini öncelerken, marifet ve hakikat anlayışında ruhun kemale ermesini önclemiştir. Bu anlamda dört kapı anlayışının canlı bir şekilde yaşandığını ifade etmek mümkündür.

Bacı Sultan öze dönüşün gerçekleştiği toplum ve vatanı önemsemiştir. Toplum ihtiyaçların giderildiği ve mutluluğun elde edildiği yerdevlet ve şehirdir. Farabi çizgisinde mutluluk küçük yerleşim yerlerinde değil, devlet ve şehirlerde kazanılır. Bacı Sultan çoğu zaman köyde yaşamış, ancak hakikatleri anlatmak için köy köy şehir şehir yolculuk yapmış: elinin darlığına rağmen Emirdağ, Bolvadin, Çay, Bayat, Han, Çifteler, Afyonkarahisar, Eskişehir, Bartın, Zonguldak vb. şehirleri ve çeşitli köyleri ziyaret etmiştir.

Hadis-i şerife ittibanın bir gereği olarak vatan sevgisini imanın bir parçası görmüştür. Bir hanımefendi ve mürşide olarak Kurtuluş Savaşı yıllarında üzerine düşen görevleri yerine getirmiş, eşi dâhil herkesin askere gitmesini teşvik etmiştir. Askerlerimiz köye geldiklerinde onlara hizmet etmiş, kendisinin ihtiyacı olmasına rağmen ilk önce onların karınlarını doyurmuş, yolcu ederken de yanlarına azık hazırlamıştır. Ordumuzun muzaffer olacağına kesin bir inançla hareket ederek etrafındakilere umut aşılamış, seher vaktinde kalkıp dualar etmiş, her gün Türbenin önüne oturup vatanın düşman işgalinden kurtulması için 12 yasin-i şerif okumuştur. Ziyaretine gelen kadınlardan bazı özel zikir lafızlarıyla dua etmelerini istemiş ve onlara görevler vermiştir.⁵⁰ İstihbarat subayını evinde barındırmıştır.⁵¹

Balkan savaşları, Birinci Dünya savaşı ve Kurtuluş savaşının bütün sıkıntılarını yaşamıştır. Sonraki yıllarda tekke ve zaviyelerle ilgili çıkarılan yasalardan sonra, bazen şikayet üzerine bazen de keyfi olarak defalarca ifadeye çağırılmış ve tarikatçılık yaptığı suçlamasıyla mahkemeye çıkarılmıştır. Özellikle kış mevsiminde kar kış demeden Karacalardan yürüyerek Emirdağ'a (arası 9 kilometre) getirilmiş, kısa süreli nezarethanede kalmıştır.⁵² Ancak kötü niyetli insanların ve sistemin yaptığı hataları devlete yüklememiş, devletine, milletine ve vatanına karşı küsmemiş, aksine vatanı yâr bilmiş, imanla sevmiş ve sahip çıkmıştır. Ülkesini çok sevdiğini gösteren bir örnek de, askere gideceklere

⁵⁰ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 47-48.

⁵¹ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 21.

⁵² Ahmet Şahbaz, Bacı Sultan'ın torunu, Emirdağ, Zeynelabidin Eryörük'ün evi, 21.12.2018.

harçlık vermesidir. Hatta Yoksul Derviş askere giderken “Benim için de nöbet tut” isteğinde bulunmuştur.⁵³

Siyaset ve siyasi hamaset bazen vatan sevgisiyle eşleştirilmektedir. Kendisini bütün insanlara karşı sorumlu hissedenden Bacı Sultan, insanlar arasını ayıran ve tefrikaya sebep olan gündelik siyasetle ilgilenmemiştir. Kendisine gelerek tanışmak isteyenlere karşı mesafeli durmuştur. Bu, onun siyasetle ilgili görüşünün olmaması anlamında değil, ondan farklı ve değerli birincil ödev ve görevlerinin olduğu anlamında değerlendirilmelidir.

Öze dönüşte nefsi arındıracak ve ruhu kemale erdirecek olan ilkeler genelden öze doğru sıralanmıştır. Çoğunlukla görüşmeci kişilerden elde edilen bu ilkelerin Bacı Sultan'ın dini ve tasavvufi bakış açısını şekillendirdiğini ve tarihsel perspektifini oluşturduğunu ifade etmek mümkündür.

2.2. Öze Dönüşün Tezahürü: Ahlak

Ahlak, güzel huy ve davranışların insanda herhangi bir zorlamaya gerek kalmadan meleke halinde yerleşmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Tasavvuf, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak olarak bilinmektedir. Tasavvuf ilminin gayesi ise ahlak-ı mahmudeyi celb, ahlak-ı mezmumeyi def'dir. Yani kötü sıfatlardan arınmak ve iyi huylarla bezenmektir. Bu ise tezkiye, terbiye, tehzib ve eğitim işidir. Bazı mutasavvıflar güzel ahlaka verdiği öneme bakarak tasavvufu güzel ahlakla aynı saymışlardır (tasavvuf edeptir).⁵⁴

İnsanın Allah'ın ahlakıyla ahlaklanması, Allah olmaya özenmesi, O'na ortak olması ve ilahlaşması değil; kapasitesi ve gayreti oranında Allah'ın özüne yerleştirdiği yetiyi harekete geçirerek O'nun sıfatlarından nasiplenmesi demektir.⁵⁵ Bacı Sultan Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmayı amaç edinerek hilkatin gereği ahlakiliği gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ahlakı, ahilik ve fütüvvet geleneği çerçevesinde İslam ve insan olmanın vazgeçilmezi olarak ele almıştır. Vasat ümmet anlayışına uygun olarak ahlaki davranışların ifrat ve tefritten uzak “vasat” olmasını

⁵³ Yoksul Derviş, Karacalar Köyü, 25.06.2017, Cumartesi Günü, Saat 15:00.

⁵⁴ Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvuf Meseleleri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2004) 64-65.

⁵⁵ Ali Akpınar, “Allah'ın Ahlakıyla Ahlaklanmak”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, c. 2, S. 6, 2001, 74.

istemmiştir. Ahlaki davranışları doğrudan Allah fikri indinde ele aldığı için teolojik ahlak anlayışına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

İslam ahlak felsefesinde ahlaki ilkeler hikmet, şecaat, iffet ve adalet olarak ortaya konurken, Tasavvufta ahlak veya ahlaki ilkeler nazari bilgiler yanında daha ziyade ameli ahlaka önem vererek, bilgiler sistemleştirilmeden ele alınmıştır. İslam Ahlak Felsefesinde teorik-pratik ahlak, pratik ahlak ise ferdi ahlak, aile ahlakı ve devlet ahlakı gibi kısımlara bölümlenerek incelenmiştir. Bacı Sultan bir mutasavvıf olarak mutasavvıfların konuları incelediği şekilde değerlendirmiş, ahlaki ilkeleri muhatabın istek ve ihtiyaçları çerçevesinde ve uygulamayı ön plana alarak ortaya koymuştur. Seyr u süluk sisteminde ferdi yükselişi için imanî, ruhanî ve manevi yükselişin yanında ahlaki yükselişi de önemsemıştır. Ahlaki ilkeleri Allah'a iman ve inanç ilkeleri bağlamında değerlendirmiştir.

Öze dönüşte ahlaki ilkeler dini/tasavvufi inanç ilkelerinin tezahürüdür. Ahlaka uygun yaşamak inancın resmidir. Bacı Sultan, ibadetlere önem vermekle birlikte, daha fazla kul olmayı ve ahlaklı olmayı tavsiye etmiştir. Bu durum, Kur'an'la dirilmenin verdiği bir bakış tarzıdır. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayeti kerime ahlaka yöneliktir ve ibadetle ilgili ayetler de ahlaki niteliklerle (örneğin Ankebût, 29/45) birlikte değerlendirilmektedir. İbadetler, bireysel ve toplumsal ahlaki tamamlamak için önemli unsurlardır.⁵⁶

Bacı Sultan, "Güzel ahlak ekmek ve su gibidir" diyerek ahlakın hayat için fonksiyonunu ve önemini vurgulamıştır. Ekmeksiz ve susuz hayat yaşanamazsa, güzel ahlak olmadan da hayat yaşanamaz. Ahlakı en temel (fizyolojik) ihtiyaçlara benzeretek ihtiyaçlar teorisi bazlı bir açıklama yapmıştır. Ayrıca "Soyun sopun en yücresi güzel huydur" öğüdüne uyararak,⁵⁷ yaratılıştan gelen özellik yerine irade ile kazanılan ahlaki değerlerin daha yüce olduğunu bildirmiştir. Diğer taraftan şekilden ziyade ahlaka önem vermeyi yeğlemiştir.

Bacı Sultan ahlaki ilkelerin çoğunun üzerinde durmuştur. Ancak görüşmelerde vurgulanan esaslardan ilki muhabbet ve insan gönlü

⁵⁶ Mevlüt Uyanık, Aygün Akyol, *İslam Ahlak Felsefesi*, (Ankara: Elis Yayınları, 2013) 10.

⁵⁷ Eryıldırım, *Hak Halili ve Yol Erkânı*, 77.

yapmaktır. İnsanları sevmek, hoşgörü ile davranmak, ayırım yapmamak, huzur ve hayat kaynağı olmaktır.⁵⁸

Ahlak alanındaki altın ilke/uzman vicdan ilkesi “kendin için istediğini başkası için istemek, kendin için istemediğin şeyi başkası için de istememektir”. Bacı Sultan her varlığa hak gözü ile baktığından bir adım daha ileri atarak doğru, güzel ve faydalı olan şeyi kendisi için değil de başkası için daha fazla istemiş, yememiş yedirmiş, giymemiş giydirmiş, ihtiyacı olmuş ancak başkasının ihtiyacını kendi ihtiyacından daha öncelikli görmüştür. Kendisini ümmetin anası, bacısı, ebesi görmüş, bir ana titizliği ve şefkati ile olaylara yaklaşmıştır.

Bacı Sultan'ı anlatanların görüşlerinden anlaşıldığı kadarıyla muhabbetin zorunlu sonucu merhamettir. Merhamet, “insan” olan herkese her hal ve şartta sevgi elini uzatmaktır.⁵⁹ Evlenemeyen fakir kimselere aracılık ederek evlendirmektir.⁶⁰ Kendin fakir olsan da elinde avucunda ne varsa fakirlerle paylaşmaktır. Başkasının kazancına göz dikmemek, kendi emeği ile geçinmektir. Bundan hareketle gün gelmiş geçimini sağlamak için ekmek etmiş ve tarlada çalışmıştır. Ancak parapul ve mal-mülk biriktirmeyi düşünmemiştir.

Bacı Sultan bazen kadın olmanın bazen de Allah yolunda olmanın tabii sonucu olarak birtakım sıkıntılar çekmiştir. Kerbela'da Zeynep Bacı'nın yaşadığı hayat gibi bir hayat yaşamıştır. Her türlü eziyete rağmen sohbet vermeye ve dersler okutmaya devam etmiştir.⁶¹ Emirdağ, çay, Bolvadin, Han, Afyon, Zonguldak, Bartın, Çaycuma vb. mekanlara aralıklarla sohbet etmeye gitmiştir. Elem, sıkıntı ve sınavlara karşı sızlanmayı terk etmiş, nefse haz veren şeylerden uzaklaşmış, iradesini rızası ile Rahman'ın isteğine teslim etmiştir.

Bacı Sultan, ücretle yevmiye hesabı tarlada çalışmış, ekmek yapmıştır.⁶² Çalışmayı değerli bilmiş, emek taraftarı olmuş, Allah yolunda ve insanlara Allah'ı tanıtma yolunca mücadele ve mücadelede hiçbir zaman bırakmamıştır. Hayatını ahlaki ilkeler çerçevesinde yaşamak için büyük bir gayret göstermiştir. Bu gayretinin nedeni muhabbet ve

⁵⁸ Sarı, *Hak Aşığı ve Halk Ozanı Âşık Yoksul Derviş*, 1: 56.

⁵⁹ Özcan Türkmen, *Eskişehir Yenigün Gazetesi Bacı Sultan*, 04 Aralık 2016.

⁶⁰ Yoksul Derviş, *Karacalar Köyü*, 25.06.2017, Cumartesi Günü, Saat 15:00.

⁶¹ Hasan Bağseven, *Bacı Sultan'ın Amcasının Torunu*, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00.

⁶² Eryıldırım, *Hak Halili ve Yol Erkani*, 77.: Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 43-44.

merhametin doğal olarak mücahede ve mücadeleyi gerektirmesidir. Mücahede ve mücadele nefsin istek ve arzularına karşı savaşımdır. Seyr u sülûkta mücahede sayesinde kötü ahlak ve sıfatlar tamamen yok edilemese de etkisi azaltılır, zayıflatılır ve büyük oranda arındırılır. Bu savaş Bacı Sultan tarafından ibadet, kulluk, ahlak, zikir, halvet, sohbet gibi usullerle yürütülür. Masiva ile savaşmış, Hakk'a layık olacak işlerle meşgul olmuştur. Mücadele etmeyi Hakk'a ve halka hizmet çerçevesinde devam ettirmiştir. Hatta halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak görmüştür.⁶³

Mücahede ve mücadeleyi hizmetle bütünleştirmek yaşam enerjisinin olumlu kullanımı anlamına gelmektedir. Hizmet düşüncesinde Bacı Sultan'ın ilkeleri şunlardır:

“Herkes kendine hizmet ediyor gibi hizmet et”⁶⁴ (Bu söz, “Kendin için sevip istediğini kardeşin için sevip istemedikçe iman etmiş olamazsın” hadisini hatırlatmaktadır. Bu hadis vicdan ilkesi olarak da anılmaktadır.)

“Halka hizmet Hakk'a hizmettir”⁶⁵. (Bu söz “İnsanların en hayırlısı insanlar en fazla yararı dokunandır” hadisine işaret etmektedir.) ayet ve hadislerden yola çıkıldığı zaman Allah için masivaya yapılan her türlü hizmetin Allah'a yapılan hizmet sadedinde değerlendirildiği görülür. Bacı Sultan kısa, net ve etkili bir şekilde bu bakış açısını özetlemiştir.

“Alın teriyle yemekten daha güzel yiyecek olamaz. Şıpır şıpır terlemek gerekir”.⁶⁶

Nebevi kaynaklı bu tavsiyeler hizmet konusunda çarpıcı tespitlerdir.

Hizmet yaparken ayrımcı ve ötekileştirici bir tutumda bulunmamış, uzak yakın her insana hizmet etmiştir.⁶⁷ İnsan ayırmamış, “benim evladım belimden gelen değil yolundan gelendir” diyerek biyolojik

⁶³ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 107.

⁶⁴ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 107.

⁶⁵ Sayın, *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*, 131.

⁶⁶ Ali Nurettin Şahbaz, Bacı Sultan'ın torunu, Eskişehir, Kuyubaşı, Dergah evi, 18 Haziran 2017 Pazar Saat:19:00.

⁶⁷ Hasan Bağseven, Hasan Bağseven'in evi, Karacalar Köyü, 26.06.2017, Pazar Günü, Saat 15:00,

kardeşliği değil yol kardeşliğini, Müslümanların kardeşliğini önemsemiştir. İnancın, ahlakın ve erdemin kardeşliğini ön plana çıkarmıştır.

Bacı Sultan, uzak ve yakın köylülere birçok hizmetlerde bulunmuş, cami ve yol yaptırmış, garipleri ve fakirleri evlendirmiştir.⁶⁸ Karacalar merkezdeki çeşmeyi yaptırmış,⁶⁹ ayrıca Dere Köyde Babasının önceden yaptırdığı iki çeşmeyi restore ettirmiş, 1923 yılında Dereköy'deki Babasının çeşmesinin sürekli hizmet etmesi için su vakfı kurmuştur.⁷⁰ Kurudere Köyü'ne de bir çeşme yaptırmıştır.⁷¹ Görüşmelerden edinilen intiba, çok yardımsever birisi olduğu yönündedir. Hizmet anlayışını yardımseverlik düşüncesi ile taçlandırmıştır.

Bacı Sultan, Farabi çizgisinde ferdin ihtiyacını gidererek mutlu olabilmesi için topluma gereksinim duyulduğunun bilincindedir. Bu nedenle ilkeler çerçevesinde öze dönüşü kurgularken, ferdin toplum içerisinde mutlu olacağına farkındadır. Buna göre zamanın toplumsal ihtiyacının karşılanmasına büyük önem vermiştir. Özellikle de zorunlu ihtiyacı gidermeyi ilk sıraya almıştır. Ona göre ferdin acil ihtiyacı su, genç insanın evlilik yoluyla aile kurması, toplumun yol ve ibadethanesidir. Burada Bacı Sultan'ın öze dönüş düşüncesinde hem ferd hem de toplumun birlikte kendisine dönmesini, bunun için de öncelikli olarak zorunlu ihtiyaçların giderilmesi gerektiğini ifade ettiğini söylemek mümkündür. Zorunlu ihtiyacın giderilmesiyle birlikte, insanların olumsuz duygu, düşünce ve yaşamdan uzaklaşarak özüne dönmesi toplumun ihtiyacının aza indirilmesiyle birlikte mutluluk kazanabilir. Nefsin ıslahı ve ruhun kuvvetlenmesi için ferd ve toplum, diğer tabirle toplum içinde ilkeler bazında ahlaka bürünerek ferdin eğitilmesi, arındırılması ve kemale ulaşması gerekir. Ferd toplumla beraber seyr ü sülûkünü tamamlar. Toplum içerisinde erdemliler arttıkça mutluluk oranı da artar.

Sonuç

Bacı Sultan tasavvuf/tarikat alanında Kadiri tarikatının şeyhliğini yapmış bir kişidir. 20. Yüzyılda Emirdağ Karacalar Köyü'nde öze dönüş

⁶⁸ Halil Eren Yıldırım, *Âşık Yoksul Derviş'in Şiirlerinde Dini-Tasavvufi Unsurlar*, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Isparta 2007, 368.

⁶⁹ Sarı, *Hak Aşığı ve Halk Ozanı Âşık Yoksul Derviş*, 1:57.

⁷⁰ Osaman Köksal, "Mütevazi Mütevekkil Bir Anadolu Köylüsünün Cumhuriyetle Yaşatış Nukûd-Çeşme Vakfı ve Vakfiyesi", *History Studies International Journal of History*, Volume 9 Issue 2, A Tribute To Prof. Dr. Ali Birinci June 2017 p. 157-169.

⁷¹ Eryıldırım, *Hak Halili ve Yol Erkânı*, 78.

çerçevesinde hayat bahşeden görüşler ortaya koymuştur. Öze dönüş düşüncesini nefsin arınmasına ve ruhun kemale ermesine bağlamıştır. Bunun için tevhid, Kur'an, Sünnet, Ehl-i Beyt, On İki imam, İslami şîra saygı, şeriat-tarikat-marifet ve hakikat bütünlüğü ve Kadiri tarikatının usûlünün yerine getirilmesi ilkelerini ileri sürmüştür. Bu ilkeler öze dönüşte hareket ettirici güç olarak tasvir edilmiştir. Diğer taraftan hem nefsin temizlenmesini hem de nazari ilkelerin tezahürünü ameli hikmet denilen ahlakın temsiline dayandırmıştır. Öze dönüşün temel dayanaklarını, ilkelerini ve tezahürünü bütünlük içerisinde ele almıştır.

Zaman ve mekânı dikkate almakla birlikte, yaşadığı coğrafyaya ve toplumsal baskıya hapsolmeden İslamî değerlerin ihyacı ve inşacı olmuştur. Ahlakî ilkelerle birlikte aşk, umut ve mutluluk düşüncesini de ön plana çıkarmıştır. Dini rehberlik yöntemi genel anlamda tasavvufun zühhd dönemi, fütüvvet ve ahilik anlayışına yakın görülmektedir. Bu nedenle zühhd, fütüvvet ve ahilik geleneğine de uygun olarak ahlak anlayışını gayri-sistematik olarak ortaya koymuştur.

Hayat boyu insanın kendisini tanımasına, ilimden hikmete, şeriat-tan, tarikat, marifet ve hakikate yolculuk etmesine yardımcı olmuştur. Sosyal işlerin öncüsü, psikolojik sıkıntıda kalanların ruh doktoru, dini alanda manevi bir rehber olarak, içten ve severek, merhametli olmayı, çalışmayı, hizmet etmeyi, yardım severliği vazife edinmiştir. Maddi ve manevi her türlü bilgi edinme ve yaşamı kolaylaştırma yolunda yardımını esirgememiştir. Özellikle selefilere sık sık görülen ötekileştirme ve dışlayıcılık anlayışından uzak, sevgi, saygı, hoşgörü, rahmet, merhamet, hizmet, yardım ve fedakârlık anlayışına sahip İslam'ın savunucusu ve yaşatıcısı olmuştur.

Kaynakça

- Akpınar, Ali. "Allah'ın Ahlakıyla Ahlaklanmak". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2/6 (2001).
- Aşçı, İbrahim Dede. *Aşçı Dede'nin Hatıraları (Risale-i Tercüme-i Ahval-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî)*. Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Barış, Rabia. Zehra Sultan-Şih Kızı. Eskişehir Esgazete 23 Eylül 2014.
- Çetinkaya, Bayram Ali. "İhvan-ı Safa'da Din Retoriği". Haz. Mehmet Vural, *İslam Felsefesinin Sorunları*. Ankara: Elis Yayınları, 2003.

- Defter-i Esasi. Nüfus Kayıt Örneği. Ankara.
- el-Hani, Abdülmecid. *el-Kevâkibu'd-Durriyye ala'l-Hadaiki'l-Verdiyye*. Dimeşk: Daru'l-Beyrut, 1997.
- Eryıldırım, İsmail. *Hak Halili ve Yol Erkâmı*. Ankara: Cantekin Matbaası, 2001.
- Görkaş, İrfan. "Bir Düzeltme ve Ehl-i Beyt Sevdalısı Hak Halili (1823-1907)". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 26 (2003). www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index. (Erişim Tarihi 10.07.2017).
- İbni Sina. *Hayy İbni Yakzan*. Çev. M. Şerafettin Yalçın, TTK 1000 Yıl Anma Kitabı, İstanbul 1937.
- İhvan-ı Safa. "Ahlakın Anlamı ve Farklı Oluşunun Nedenleri Üzerine". Çev. Enver Uysal, *Örnek Metinlerle İhvan-ı Safa ve İbn Sina Felsefesi*, Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- Kara, Mustafa. *Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1977.
- Kindi. "Nefs Üzerine (Risale Fi'n-Nefs)". Çev. Mahmut Kaya, *Kindi Felsefi Risaleler*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.
- Koca, Ferhat. "İslam Düşünce Tarihinde Selefilik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 1/1-2, (2015) 15-70.
- Köksal, Osman. "Mütevazi Mütevekkil Bir Anadolu Köylüsünün Cumhuriyetle Yaştaşı Nukûd-Çeşme Vakfı ve Vakfiyesi". *History Studies International Journal of History*, A Tribute To Prof. Dr. Ali Birinci June, 9/2 (2017).
- Sarı, Mehmet. *Hak Aşığı ve Halk Ozanı Aşık Yoksul Derviş*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Yayınları, 2010.
- Sayın, Emine Gülay. *Hak Halili ve Zehra Bacı Dergahı Dervişleri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Kürsüsü, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara 1983.
- Sicill-i Ahval Varakası. İstanbul İl Müftülüğü Kütüphanesi, 2239 Nolu Belge.
- Smith, Huston. "Martin Lings Hakkında". (Martin Lings, *Öze Dönüş Sorular ve Cevaplar* içerisinde), Çev. Zeynep Tan, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Türkmen, Özcan. Bacı Sultan. Eskişehir Yenigün Gazetesi 04 Aralık 2016.
- Uyanık, Mevlüt. – Akyol, Aygün. *İslam Ahlak Felsefesi*. Ankara: Elis Yayınları, 2013.

- Weismann, Itzhak. *Taste of Monernity Sufism, Salafiyye and Arabism in Late Ottoman Damascus*. Leiden, 2004.
- Yıldırım, Halil Eren. *Âşık Yoksul Derviş'in Şiirlerinde Dini-Tasavvufi Unsurlar*. Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2007.
- Yılmaz, Ayşe. "Hak Halili/Zehra Bacı Dergahı'nın Öğretisi ve Dergahla Türbenin İç-Dış Özellikleri". *Milli Folklor*, 24/96 (2012).
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Tasavvuf Meseleleri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2004.